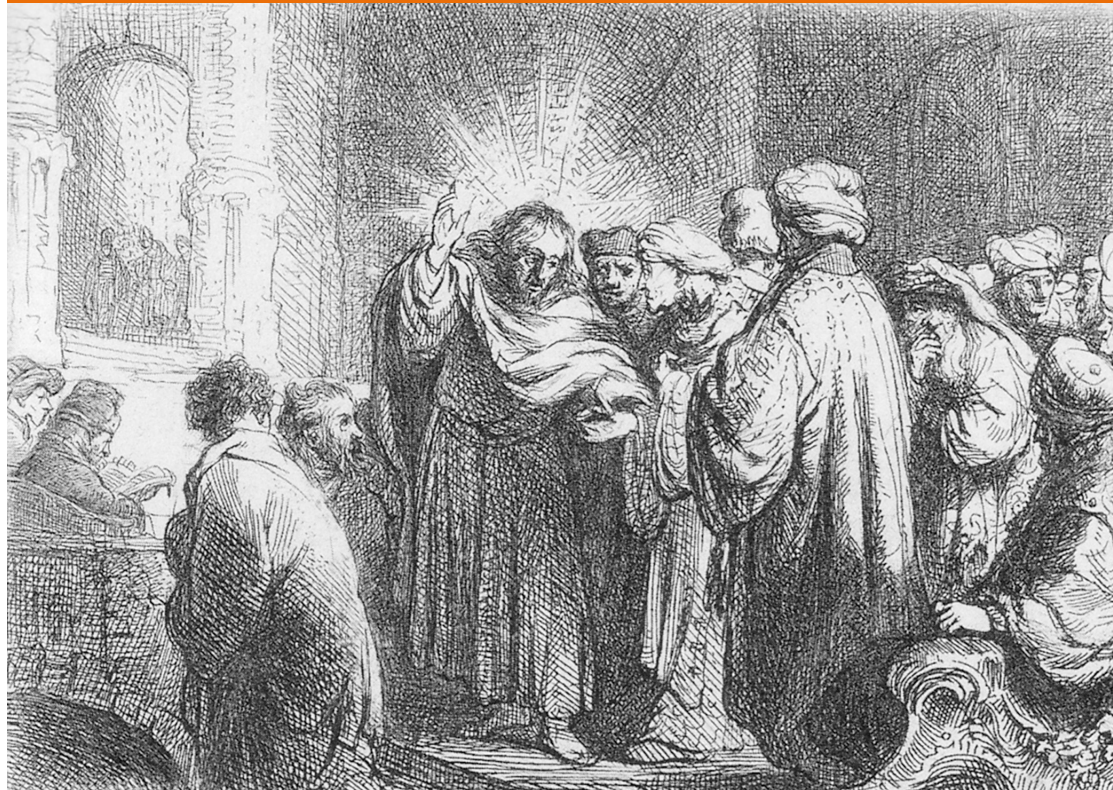

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
Pinksteren 2010

Geld en geest

In beweging

kwartaalblad van de Christengemeenschap
14e jaargang nr. 3, Pinksteren 2010

Inhoud van dit nummer

Van de redactie 1
Een heel nieuw begin 1
Thema: Geld en geest 2
Serie: Het bewogen begin 17
Pinkstertijd 22
Kennismakingsinterview 25
Bestuur en instellingen 27
Berichten uit de gemeenten 29
Internationaal 31
Boeken 33
Aankondigingen 36
Gestorvenen 39

Redactie

Nelle Amons, Bastiaan Baan,
Jolanda van Dam, Jos van Damme,
Marianne de Nooij

Redactie-adres

In beweging, p/a mw. J. van Dam,
Putterweg 64, 3851 GE Ermelo
tel. 0341-550606
e-mail: inbeweging@unica4.nl
Ook voor inlichtingen over abonnementen

Financiën en advertenties

Jos van Damme, tel. 0318-416079
e-mail: josvandamme@chello.nl

Druk

Drukkerij Modern, Bennekom

Kopijdata:

Michaëlnummer 1 juni 2010
Adventnummer 1 oktober 2010
Kopij graag aanleveren per e-mail
(inbeweging@unica4.nl).
De redactie behoudt zich het recht voor
ingezonden kopij in te korten of niet te
plaatsen.

*Illustratie omslag: 'De schatpenning',
Mt. 22:21, Rembrandt van Rijn 1635,
Rijksmuseum Amsterdam*

De Christengemeenschap
in Nederland en Vlaanderen
Adressen (geen postadres)
en tijden van diensten

M=mensenwijdingsdienst, K=zondagsdienst voor de
kinderen, info: gezien onregelmatigheid navraag nodig.

Alkmaar, Oude Kanaaldijk 9, 072-5613144

M zo 10, di 9, do 10, za 9 (info), K zo 9 (info)

Amsterdam, A.J. Ernststraat 869, 020-6420769,
bgg 6628346. M zo 10, di 7, wo 9, do 9, za 9, K
zo 9.30 (info)

Antwerpen, H. Consciencelaan 107, Morsel,
03-8305860. M zo 10, wo 7 (info), do 10 (info),
vr 9.30, K zo 9.15 (info)

Arnhem, Brugstraat 5, 026-3621769
M zo 10 (info), do 9.30 (info), K zo 9.30 (info)

Den Haag, Groot Hertoginnelaan 2, 070-3634898
M zo 10.15, wo 10 (info), do 8 (info), vr 10.30
(info), K zo 9.30

Driebergen, Rijsenburgselaan 2a, 0343-517467
M zo 10.30 (info), do 9.30 (info), K zo 10 (info)

Eindhoven, Dorpstr 122, Veldhoven, 040-2221009,
bgg 2520498. M zo 10.45 (info), wo 9.30 (info),
vr 9.30, K zo 10 (info)

Het Gooi, Veldweg 1, Bussum, 035-5417957,
bgg 6563160. M zo 10, do 10 (info), K zo 9.20
(info)

Groningen, Lauwersstraat 3, 0592-347059, bgg 0594-
659558. M zo 10.30 (info), do 10 (info), K zo 10
(info)

Leeuwarden, Droevendal 9, 0594-659558
M zo 10.15 (info), wo 9.15 (info), K zo 9.45 (info)

Leiden, Vestestraat 39-49, 071-5121459,
bgg 020-6628346. M zo 10.30 (info), za 10.30
(info), K zo 10 (info)

Meppel, Catharinastraat 44, 0522-452699
bgg 0521-578178. M zo 10.15 (info), K zo 9.45
(info)

Middelburg, Lange Noordstr. 62, 0118-591628, bgg
583352. M zo 10 (info) K zo 9.15 (info)

Rotterdam, Lumeystr. 33, 010-6652586, bgg 4612203
M zo 10.30, di 9.30, wo 9.30, vr 7.30, K zo 10

West-Brabant, Minckelersstraat 27, Breda,
076-5422983, bgg 5021945. M za 9.30 (info)

Zeist, van Tetslaan 4, 030-6913868, bgg 6921173
M zo 10.30, di 8, wo 9, vr 10 (info), za 9,
K zo 9.30

Zutphen, Badhuisweg 27, 0575-541288,
bgg 06-40717174. M zo 10.30, di 9.15 (info),
do 9.15 (info), za 10 (info), K zo 10 (info)

Landelijk secretariaat: 070-3451506

Groot Hertoginnelaan 4
2517 EG Den Haag
E-mail: secretariaat@christengemeenschap.nl
Website: www.christengemeenschap.nl

Van de redactie

In beweging is een tijdschrift met een lange adem. Onze thema's en inhoudelijke bijdragen moeten we lang vooruit bepalen, omdat deze onderwerpen zich niet lenen voor vluchtige impressies.

Zo besloten we in oktober 2009 om dit Pinksternummer te wijden aan het thema 'Geld en geest' – nog niet wetend, dat dit onderwerp in 2010 voor de Christengemeenschap in Nederland nieuwe actualiteit zou krijgen. De financiële tekorten in de Christengemeenschap, die eind 2009 aan het licht kwamen, nopen ons om ons dit jaar grondig te bezinnen op het thema 'geld en geest'. Hopelijk geven deze artikelen van auteurs, die zich in het thema vele jaren (ook professioneel) hebben verdiept, daartoe een aanzet.

In het komende nummer van In beweging zullen we een heel palet van impressies en inhoudelijke bijdragen naar aanleiding van de internationale Pinksterconferentie 'Future Now!' plaatsen. Ook zal daarin de serie over pioniers in de Christengemeenschap worden afgesloten. En wat er daarna komt...? Inderdaad – daarover zijn we nu al in gesprek met elkaar en met toekomstige schrijvers!

Bastiaan Baan

Een heel nieuw begin

Als student kon ik eens drie zomermaanden aan een Amerikaanse universiteit doorbrengen. Net als honderden andere 'summer students', niet alleen uit vele delen van de VS maar ook uit diverse andere landen afkomstig, betrok ik een kamertje in een grote studentenflat. De eerste paar avonden was te merken hoe alleen je met z'n honderden kunt zijn: iedereen was losgeraakt van eigen woonplaats, vrienden, familie en hing maar wat rond, te bleu om contact met onbekenden te zoeken. Maar geleidelijk leken we ons te realiseren wat een bijzondere kans dit was: een heel nieuw begin te kunnen maken! Nooit had ik meegemaakt dat zo veel mensen zo open, begripvol en behulpzaam werden naar mensen die ze tot voor kort nog nooit gezien hadden.

Eenzaamheid is iets dat we als mensen van deze tijd allen op een of andere wijze kunnen ervaren. Het werpt je op jezelf terug, confronteert je met je eigen mens-zijn. Maar het kan ook een nieuwe blik geven op wat je met andere mensen deelt, los van de verbanden waaraan je gewend was.

Op de ochtend van Goede Vrijdag vluchtten de discipelen uiteen en werden ze in de eenzaamheid gedreven. Na Paasmorgen vonden ze, ieder op zijn manier, een toegang tot de Herrezene. Toen hij zich met Hemelvaart weer aan hun ogen onttrok, zochten zij niet meer elk hun eigen heil, maar sloten zich aaneen in gemeenschap en gebed. En de werking van de heilige Geest wekte in hen een heel nieuw begin: het begin van een gemeenschap waaraan de gehele mensheid deel kan hebben.

Bart Hessen

Thema: Geld en geest

In het themagedeelte over 'Geld en geest' in dit Pinksternummer is het openingsartikel van de hand van oud-bankier Rudolf Mees. Hij geeft daarin zijn visie op de huidige economische crisis weer en duidt aan wat er nodig is om uit die crisis te komen. Sprookjeskenner Christja Mees-Henny brengt in haar bijdrage een aantal elementen van goud in sprookjes bijeen. Gemeentegestelde Ton Besterveld gaat op zoek naar de betekenis van geld in het evangelie. Landelijk penningmeester Peter Rosenbrand hield op de landelijke besturenstag in Amsterdam een beeldrijke inleiding over geldstromen in de Christengemeenschap, waarvan u ter afsluiting van het thema een weergave vindt.

Crisis en krediet

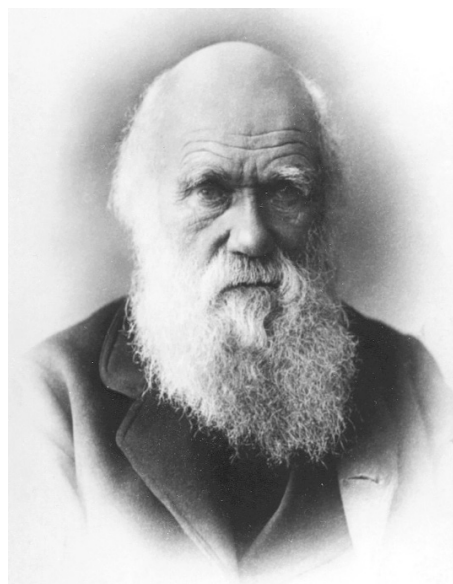
door Rudolf Mees (gemeente Zeist)

De afgelopen tijd beleefde onze wereld een financiële en economische crisis van een omvang en diepgang als zelden tevoren het geval is geweest. De financiële wereld schudde op haar grondvesten en de gevolgen van de crisis sloegen daarna neer in de zogenaamde reële economie.

Het schetsen van wat er aan de hand is geweest zou een nagenoeg eindeloze reeks

artikelen vergen. Laat ik volstaan met te vermelden dat er een zeepbel in het bankwezen en verwante instellingen was gegroeid en – zoals zeepbellen vaak plegen te doen – gebarsten is. Ook in de onderliggende, reële economie heerste euforie: de groei zou onbeperkt door kunnen gaan, ook dankzij het feit dat grote economieën zoals China en India de geleerden der 'ontwikkelde' westerse economieën leken te versterken. Maar ook hier blijkt groei haar grenzen te kennen: milieuvraagstukken, arme landen, spijlucht in welvaartslanden geven steeds duidelijker aan, dat de ingeslagen weg een doodlopende zou kunnen zijn.

Veel wordt gesproken over tomeloze hebzucht, 'graaicultuur' van bovenbazen, maar ook de steeds maar groter wordende afstand tussen arme en rijke mensen en landen. Wat schuilt hier als vraagstuk achter? Rondom de eeuwwisseling van de 18e naar de 19e eeuw houden twee vooraanstaande mensen in Engeland zich bezig met het vraagstuk van een door toenemende welvaart en groeiende bevolking dreigend onvermogen van de natuur om alle mensen te voeden. Het waren de filosoof Herbert Spencer (1820-1903) en de theoloog (!) en econoom Robert Malthus (1766-1834). Als oplossing van dit vraagstuk wordt dan aangedragen het principe van *struggle for life*

Charles Darwin

and survival of the fittest. Aldus wordt de dreigende overbevolking langs 'natuurlijke' wijze weer gereduceerd.

Deze theorie kreeg vérdragende gevolgen. Robert Malthus was bevriend met een van de aartsvaders der economische wetenschappen, Ricardo (1722-1823). Deze nam de idee van Malthus over en vertaalde deze in de zogenaamde vrije markteconomie: concurrentie zou vanzelf de beste ondernemingen doen overleven en het was (en is) een vraagstuk van eten of gegeten worden. Marx (1818-1883) vertaalde dit weer wat anders. Hij verwerkte deze idee in de theorie der klassenstrijd.

Tenslotte wellicht de belangrijkste leidraad: Darwin (1809-1882). Deze (en enkele anderen) ontdekt de evolutie als beginsel van ontwikkelingen in de natuur, maar ontdekt pas wat later – bij Malthus! – de idee van de *struggle for life and the survival of the fittest* die dan als de gangmaker der evolutie kan worden gezien.

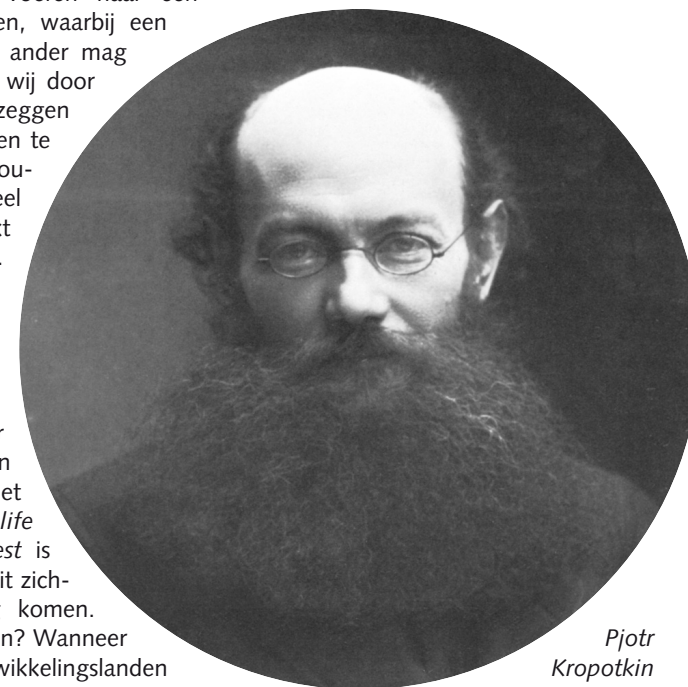
Deze drie hoofdlijnen voeren naar een samenleving van mensen, waarbij een ieder ten koste van de ander mag leven en werken, tenzij wij door regelgeving, dat wil zeggen gedwongen, ons in weten te perken. En deze grondhouding wordt ons langs heel wat kanalen aangereikt en ook aangemoedigd. Kijk bijvoorbeeld naar ons onderwijs, waarbij die leerlingen, die slagen 'hogerop' mogen, de anderen 'zakken'.

Eén ding lijkt vrij nuchter vast te stellen: een samenleving die op het beginsel van *struggle for life* en *survival of the fittest* is gegrondvest, moet vanuit zichzelf tot zelfvernietiging komen. We kunnen dat nu al zien? Wanneer de zogenaamde ontwikkelingslanden

eenzelfde soort welvaart en welzijn willen volgen als wij nu in het westen kennen, is een ding duidelijk: dat loopt qua milieuecologie totaal vast. De hiervoor aangeduide crisis van het financiële en economische bestel was en is eveneens een teken aan de wand.

Ten koste van of dankzij elkaar?

Kort na Darwin leefde er een Russische prins, Kropotkin (1842-1921). Hij was anarchist en bioloog en is bijna geheel in vergeetelheid geraakt. Hij keek ook naar mensen en natuur en ontdekte precies de tegenovergestelde wetmatigheid: de soort die de intelligentie ontwikkelt van onderling hulpbetoon heeft de beste kans van overleven. Langzamerhand, bijvoorbeeld in de ecologie, ontdekken we, dat de visie van Kropotkin waarschijnlijk juist is dan die van Robert Malthus en diens volgelingen Ricardo, Darwin en in zekere zin ook Marx.

Pyotr Kropotkin

Wanneer we nu om ons heen kijken dan kunnen we wellicht ontdekken, dat we midden in een andere crisis staan. Deze zegt ons dat we moeten kiezen: of ten koste van elkaar met alle gevolgen van dien of dankzij elkaar. De ene weg leidt met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid naar een uiteindelijk totale zelfvernietiging, de andere opent de mogelijkheid van een waarlijk menselijke samenleving, die zich gezond verder kan ontwikkelen.

Het gaat hier om wezenlijke vraagstukken, die om een nuchtere en onbevagen benadering vragen. Volgen wij ons 'gezonde' verstand of ons hart, zoals de Kleine Prins bij Saint-Exupéry zegt, dan is de keus niet zo moeilijk, maar vraagt wel moed. Waarom? Omdat we dan onze medemensen moeten gaan vertrouwen. Wij zijn bang om dat te doen. Toen ik iemand vroeg wat je doen moet als je bang bent, kreeg ik als antwoord: dan moet je moed hebben. Daarop vroeg ik: wat is dan moed? Het antwoord luidde: geef toe dat je bang bent en doe het toch.

Pasen is een feest van vertrouwen van de geestelijke wereld in ons als mensen. Een begin van dat vertrouwen door ons overgedragen op medemensen zal het begin van het einde zijn van de huidige crisis, die nog lang niet voorbij is maar ons wakker kan maken voor hetgeen van ons wordt verwacht.

De rol van het goud

De hele natuur, de schepping, blijkt alleen dan te kunnen bestaan, wanneer 'alles met alles samenhangt', alles elkaar in evenwicht houdt. Deze 'intelligentie' kunnen we elke dag opnieuw als verborgen raadsel in de natuur en de kosmos om ons heen waarnemen. Ook in onszelf schuilt dit geheim. Een voorbeeld daarvan is hoe diverse functies in ons lichaam, verzorgd door lever, longen,

nieren, blaas enz. in een soort samenspel – als we gezond zijn – een evenwicht vormen, waarbij het hart een allesomvattend middelpunt vormt: juist dit evenwicht wordt door het hart verzorgd.

We vinden dit beeld terug in onze samenleving: van oudsher wordt dat gegeven door het goud. In een gezonde economie hebben we het goud niet nodig: het kan dan voor juwelen, cultische doeleinden en zelfs geneeskunde en communicatie (geleidende kwaliteit) worden gebruikt. Zodra echter in onze samenleving evenwichten worden verbroken: revoluties, oorlogen, economische crises, blijkt er een welhaast onweerstaanbare neiging te bestaan om zekerheid in het goud te zoeken, 'in het goud te vluchten'. Wat proberen we te doen? We gaan goud kopen oftewel hamsteren. En dan verandert het karakter van het goud. Zolang we het niet voor onszelf willen hebben of gebruiken, kan het goud een zegen zijn: als het ware de plaats van de zon te midden van de planeten. Maar zodra we het goud willen hebben, bang zijn om het kwijt te raken, hebben we een niet te lessen dorst gekregen. Dan hebben wij niet het goud, maar het goud heeft ons te pakken.

De Tempeliers in de Middeleeuwen kenden dit geheim. Door hun meditatieve spreuk "Niet ons, o Heer, niet ons, maar U zij de Gloria gegeven" waren zij in staat om zodanig met goud en geld om te gaan, dat het gezonde welvaart kon brengen.

Ik hoop dat de lezer van dit opstel de bescheiden aanzetten van gedachten en beschouwingen in dit verhaal verder wil ontwikkelen. Dan zal ook duidelijk worden over welke intelligentie van wederzijds hulpbetoon hier werd gesproken. Michaël wacht en vertrouwt erop dat wij mensen deze intelligentie zullen ontdekken en... ermee willen gaan werken.

Er zit goud in sprookjes

door Christja Mees-Henny (gemeente Zeist)

Hoe zou het komen dat sprookjes vandaag de dag nog steeds na eeuwen bij jong en oud geliefd zijn? Zij worden verteld, voorgelezen, opnieuw uitgegeven, verfilmd, in theaters gespeeld en in onderwijs en therapieën gebruikt. Ik denk omdat zij eeuwigheidswaarde hebben. Dankzij het weefsel van hun gouden beelden zijn ze goud waard! En waarom?

Sprookjes blijken als kunstwerkjes steeds de hoogste vorm van onderwijs te zijn. Hoewel zij oorspronkelijk voor volwassenen bedoeld zijn, zijn ze meer en meer in de kinderkamer verspreid geraakt. Gelukkig, ook voor kinderen, blijken zij schatten aan te bieden zoals: aandachtig kunnen luisteren, fantasie belevings, taalschat verrijken, empathie beleven, versterking van vertrouwen, met moed in de toekomst kijken en de onbewuste verbinding met de paradijselijke goudglans van een religieuze oorsprong leggen; de oorsprong, die echter door de tijd heen in vergetelheid raakte door de ontwikkeling van het bewustzijn.

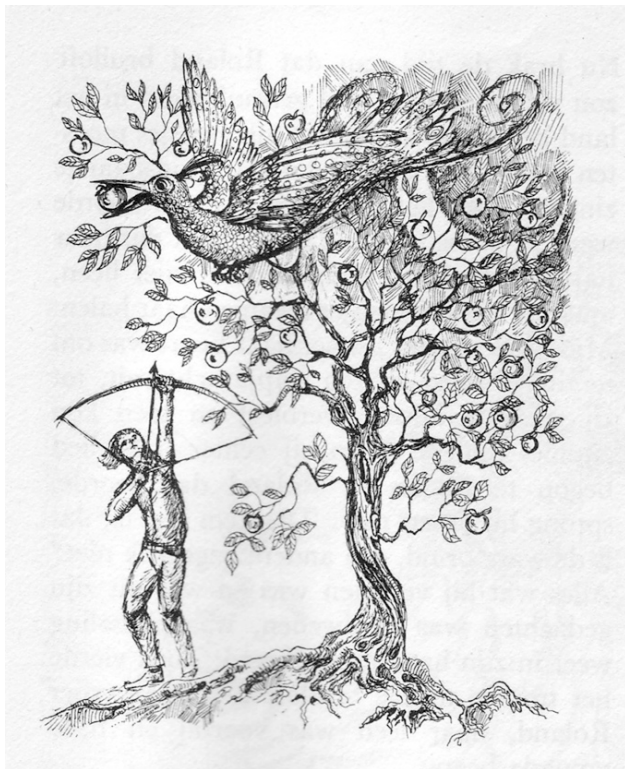
Die oorsprong ligt in een ver verleden en is door alle tijden en culturen heen verbonden met de goudglans van de zon zoals die in de oude mysteriën beleefd werd: als hét centrum van alle Leven, Liefde en Licht. Zo wordt ons uit het verleden verteld dat al ca. 5000 jaar v. Chr. het bewustzijn vergeleken wordt met zonnenschijn en het geestelijke zielewezen met de gouden zon. Dit staat beschreven in de Bhagavad-gita, het grote leerboek van de oud Indische cultuur, In ca. 4000 v.Chr. werd in de Perzische cultuur de God *Ahura Mazda* aanbeden en afgebeeld als de gevleugelde zonnenschijf. Tijdens de Egyptische cultuurperiode (1300 v.Chr.) werd de god Re als zonnegod aanbeden en Aton, de zon, was het lichaam van Re. Daarom betekende de naam van farao Echn-aton: de God Aton ten dienste, de zon ten dienste.

Farao's werden na hun dood als mummies in gouden sarcofagen begraven, gezicht en borst bedekt met puur goud, als teken van goddelijke wijsheid. Goud is als metaal immers het meest verwant aan de zon, door zijn uitstraling, maar ook door het vermogen om als bladgoud over een heel groot gebied uitgeklopt, uitgespreid te kunnen worden. Eén gram goud kan uitgesponnen worden tot een 2 km. lange draad als een zonnestraal en daarbij is goud door zijn zuiverheid onaantastbaar voor een andere stof (met uitzondering van kwik).

De gemalin van de zonnegod Osiris was Isis. Zij droeg de zonnenschijf tussen koeienhorens als kroon op haar hoofd. Samen waren Isis en Osiris in de oude Egyptische cultuur de verschijning van het goddelijke en representeerden zij het huwelijk tussen zonnie en zonnegeest. Hieruit werd de zoon Horus verwekt, de goddelijke valk die een vleugelslag van hemels geluk in het mensenleven binnen kon dragen.

Tijdens de Grieks-Romeinse tijd (700 v.Chr. – 1400 na Chr.) wordt er in de mythen verteld, dat de gouden zonnepijl al in de nabijheid van het dodenrijk is gekomen. De Hesperiden, de dochters van de nacht, verzorgen daar de tovertuin waarin de bomen met gouden appels groeien die door een draak bewaakt worden. Herakles moet er als één van zijn twaalf opdrachten drie aan koning Euryestes brengen. Met hulp van Athene, godin van de wijsheid, gelukt het hem de gouden appels te plukken.

Van af ca. 1480, tijdens de Germaans-Angelsaksische periode, beginnen mensen steeds bewuster de aarde te ontdekken en verliezen de verbinding met de gouden achtergronden. In de schilderkunst: de gouden achtergronden veranderen in landschappen. Maar ook historisch vindt een soortgelijk proces plaats, bijvoorbeeld bij de verovering

'De gouden vogel' (Sprookjes van Grimm)

van Peru door de Spanjaarden onder leiding van Pizarro. Gouden tuinen rondom de tempels van de Inca's trof men daar aan, tuinen met planten, bloemen en dieren van het fijnste bewerkte goud, gewijd aan cultisch-religieuze handelingen. Alleen priesters mochten zich met goud tooien en omringen. Al deze kunstwerken werden zonder begrip voor heilighdommen verwoest en omgesmolten. Met dit goud werden oorlogen gefinancierd.

Die goudglans heeft zich meer en meer gematerialiseerd en verduisterd en ligt nu in de vorm van zware gouden staven in donkere kluizen van banken en is dé aanleiding tot hebzucht en graacultuur in onze tijd. In sprookjes komen al deze beschreven goudmotieven voor: gouden kronen, gou-

den paleizen, goudkinderen, gouden appels, gouden haren, gouden gewaden, maar ook gouddorst, goudkoorts, betovering, verlossing en overwinning. Alle motieven uit ons eigen leven. Ja, het sprookje zijn we zelf. Maar bijna altijd is er het huwelijk, wat eind goed al goed in elk sprookje in goudglans gesloten wordt. Het sprookje vertelt in beelden hoe het huwelijk bedoeld is. Het is de hereniging van de door de afzondering (zondeval) ontstane scheiding tussen stof, ziel en geest. In sprookjestaal wordt dit uitgedrukt in het beeld van: man (geest-ik) en vrouw (ziel). En zij leefden nog lang en gelukkig.... Er was eens – er is – er zal zijn, dat zegt het goud in de sprookjes.

In onze tijd, waarin het huwelijk vaak ontdaan is van sacrale uitstraling, kon ik zelf deze goudglans beleven in de Russisch orthodoxe kerk in Rusland, wanneer alléén met Pasen en tijdens de inzegening van een huwelijk de iconostase (dat is de met iconen bezette afscheiding van het allerheiligste waar alleen de priester mag komen) even geopend wordt en het met goud gekroonde huwelijkspaar een korte blik gegund wordt in het gouden rijk van oorsprong en bestemming.

Tijdens de Paasdienst op Paaszondag komt de priester uit diezelfde gouden ruimte tevoorschijn en roept zo, dat iedereen het horen kan: Christus wascresje! (Christus – als vernieuwer van dit gouden rijk op aarde – is opgestaan!). En met Pinksteren (in het Russisch *Troitsa*) is de mogelijkheid gegeven dat iedereen daar individueel én samen deel aan kan hebben.

Sprookjes spreken over de gouden oorsprong en wijzen de weg om die oorsprong terug te vinden. Goud, wat oorspronkelijk onbewust vanzelfsprekend bezit was, kán tenslotte eigen verworvenheid worden. In sprookjes 'is' goud niet goud, maar kán goud worden, door de ontwikkelingsweg die er wordt gegaan.

De volgende levensthema's in de sprookjes vinden we in alle landen en culturen gevarieerd terug. Zij zijn universeel menselijk. Het volgende overzichtje spoort tot eigen onderzoek aan. Ik beperk mij, dicht bij huis, tot de onuitputtelijke gouden schat van enkele Grimm-sprookjes, die sinds 2005 door de Unesco tot Europees erfgoed uitgeroepen zijn.

Past het gouden sleuteltje?

Oorsprong en Betovering.

– Het kind van Maria (nr. 3). In een armoe-dig gezin ontfermt Maria zich over een drie-jarig kind. Zij neemt het mee naar de hemel, waar het gouden kleertjes draagt en met de engelen speelt; totdat zij de verboden deur openmaakt. Het hemelgoud gaat niet meer van haar vingertje af en Maria verbant haar in een holle boom op aarde. Zij verloochent haar verbinding met het paradijs, maar haar gouden vingertje en gouden haren verraden haar afkomst en een koningszoon krijgt haar lief.

– De kristallen bol (nr. 197). In 'het slot van de gouden zon' leeft een koningsdochter van wonderbaarlijke schoonheid. Zij is echter betoverd in een oude lelijke vrouw; alleen in een spiegel kan men haar schoonheid waarnemen. Zij wacht op iemand om verlost te worden.

– De Kikkerkoning (nr. 1) blijkt in werkelijkheid een betoverde koningszoon, die als kikker de gouden bal van de koningsdochter uit de bron haalt en door haar verlost wil worden.

– Sneeuwwit en Rozenrood (nr. 161). Er glanst goud onder de berenhuid, de beer blijkt een betoverde koningszoon te zijn.

Gouden appels

– De gouden vogel (nr. 57) blijkt 's nachts gouden appels te roven. Wie wordt heer over de gouden vogel, het gouden paard en de schone jonkvrouw uit het gouden kas-teel?

– IJzeren Hans (nr. 136). De gouden appels, die de koningsdochter naar haar toekomstige bruidegom werpt, moeten driemaal gevangen worden.

– Eenooie, tweeoogie, drieoogie (nr. 130). Alleen tweeoogie heeft macht over de boom met gouden appels.

Confrontatie met de duivel

– De duivel met de drie gouden haren (nr. 29). De boom met de gouden appels draagt geen vruchten meer omdat een muis aan de wortels knaagt. Door drie gouden haren van de duivel in de hel te halen, komt de hoofdpersoon achter dit geheim, trouwt met de koningsdochter en goudzucht wordt bestraft.

– De roetzwarte broer van de duivel (nr. 100). In de hel, in confrontatie met de duivel, kan Hans muziek leren maken, het huisvuil in goud doen veranderen en zijn eigen koning worden.

– De drie reizende gezellen (nr. 120). Gouddorst en hebzucht worden zelfs door medewerking van de duivel ten val gebracht.

Spinnen van het lot

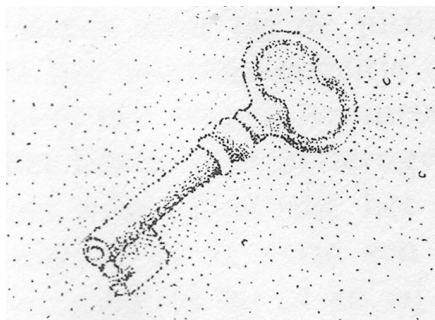
– Bontepels (nr. 65). In haar angst voor aardse verschrikkingen vlucht een koningsdochter, verborgen in dierenhuiden. Zij neemt drie gouden voorwerpen mee: een ring, spinnewiel en haspeltje, waarmee zij haar koninklijke afkomst later kan bewijzen en de aandacht van de koningszoon kan winnen.

– Vrouw Holle (nr. 24). Het vlijtig spinnen en uitvoeren van het gewone dagelijkse werk wordt beloond met een regen van goud.

– Klosje, spintolletje en naald (nr. 188). De armste en toch de rijkste is het arme meisje,

dat met behulp van drie geschenken van haar petemoei een gouden draad kan spinnen, een paradijselijk tapijt met op gouden ondergrond rozen en lelies kan inweven en haar huisje door naaldwerk weet mooi te maken, zodat de koningszoon zijn weg naar haar toe kan vinden.

Al deze gouden wijsheid is volgens Rudolf Steiner in de 13e eeuw door de Rozen-

kruisers verzameld en als poëtische schatten in sprookjes verborgen, opdat wij mensen in onze tijd deze rijkdom kunnen opgraven en daarmee onze oorsprong proberen terug te vinden.

De gouden sleutel (nr. 200, het laatste sprookje) moedigt daartoe met een raadsel aan: Past het gouden sleuteltje? En wát voor wonderbaarlijke wijsheden zitten er in het schatkistje?

Geld in het evangelie

door Ton Besterveld (geestelijke gemeente Zutphen)

Proloog

Bij de studie van het evangelie is geld niet het eerste waar je aan denkt. Pas als je erop gaat letten, bemerk je dat het er niet alleen in voorkomt maar zelfs een belangrijke rol speelt. Het woord geld wordt gebruikt, ook de woorden voor goud, zilver en koper, maar vooral de benamingen van munten worden gebruikt. Indirect spreekt het evangelie ten slotte ook over geld als het gaat om rijkdom en armoede, offergave, belasting, loon of beloning.

Concreet geld bestond in die tijd alleen als munten. Papiergeld, laat staan banktegoeden waren nog niet uitgevonden. Die munten hadden waarde door hun gehalte aan edelmetaal: goud, zilver of koper. Zo krijgen de twaalf leerlingen bij hun uitzending de instructie goud, zilver noch koper in hun

gordel te verzamelen (Mt. 10). Munten konden van zeer verschillende oorsprong zijn en toch overal worden gebruikt; ze werden op hun gehalte beoordeeld, gewogen en vertegenwoordigden dan een waarde. Een wisselkoers was nog niet nodig.

We komen in het evangelie dan ook vrijwel alle gangbare munten uit die tijd tegen; zowel plaatselijke, Griekse als Romeinse munten. Romeinse munten zijn bijvoorbeeld de *denarion* en de *kodrant*. Griekse munten zijn de *talent*, de *mine*, de *stater*, de *drachme* en de *lepta*. De sikkel (*shekel*) is een plaatselijke munt. Uit het vermelden van al deze munten blijkt dat het evangelie geheel met het dagelijkse leven was verbonden.

Om een indruk te geven van de waarde van de munten: *talent* en *mine* vertegenwoordigen een grote waarde. Zij komen uitsluitend

voor in gelijkenissen (Mt. 18 en 25 en Lk. 19). Beide woorden zijn oorspronkelijk aanduidingen geweest voor gewichten. *Mine* wordt daarom ook met 'pond' vertaald. Van een *mine* zou je zeker drie maanden hebben kunnen leven, een *talent* was nog 60 x zo veel! Een *talent* is dus een grote som geld, de 10.000 talenten uit Mattheüs 18 vormen een miljoenenbedrag.

De *denarion* (*denar*, *dinar*) gold als dagloon, zoals blijkt uit Mt. 20. Bij de spijziging van de 5000 (bijv. Mk. 6) menen de leerlingen dat voor tweehonderd *denaren* aan brood nodig is om het volk te spijzigen. De *denar* speelt een belangrijke rol in de gelijkenis van de arbeiders op de wijnberg. Van een *denar* kun je een dag leven. Alle arbeiders krijgen dit bedrag; hoewel zij niet even lang hebben gewerkt en zich niet evenveel hebben ingespannen, moeten zij allen verder kunnen leven. Het is een beeld voor de goddelijke rechtvaardigheid. Geldelijke beloning als

beeld voor de goddelijke moraliteit!

Ook als de schriftgeleerden Jezus provoceren met de vraag of het geoorloofd is aan de keizer belasting te betalen (Mt. 22:21), laat Hij zich een *denar* geven (zie de ets van Rembrandt op het vooromslag). Op deze munt staat de beeltenis van de keizer en wat van de keizer is mag aan de keizer worden gegeven. Geld hoort onvermijdelijk bij de aardewereld.

De kleinere munten komen zowel in gelijkenissen voor als in gebeurtenissen. De verloren munt is een *drachme* (Lk. 15), de laatste penning die moet worden betaald is bij Lukas een *lepta*, het kleinste muntje (Lk. 12), bij Mattheüs de iets grotere *kodrant* (Mt. 5), de munt in de bek van de vis is een *stater* (Mt. 17).

De meest dramatische gebeurtenis in het evangelie hangt ook met geld samen. Judas, die voor de leerlingen het geld beheert, vraagt zijn meester voor zilvergeld (*argyria*),

'Het berouw van Judas', eind 6^e eeuw, Codex Rossanensis, Rossano Italië

waarschijnlijk sikkels. Het geld kan ook het kwaad dienen, zoals wij zelf maar al te goed weten.

De arbeiders in de wijngaard

Deze vertelling betreft een van de gelijkenissen die beginnen met "Het rijk der hemelen is te vergelijken met...". De strekking van deze gelijkenissen is zo verschillend als de relaties van de mens met de goddelijke wereld maar kunnen zijn. Voorafgaand aan deze gelijkenis wordt verteld hoe er vragen en gesprekken zijn over het deelhebben aan het eeuwige leven. Aanvankelijk lijkt deze gelijkenis een heel andere richting in te slaan. Het gebruikte beeld komt uit het economisch leven. Er is een heerser over een *oikos*, een huis, die een wijngaard bezit en daar losse arbeiders voor huurt. Dat maakt de gelijkenis modern; in oudere tijden bestond het fenomeen van losse arbeiders nog niet. De meesten bewerkten hun eigen grond of waren als knecht in vaste dienst. Er was al enige tijd een tendens tot concentratie in het grondbezit, waardoor grootgrondbezitters soms losse arbeidskrachten als seizoenarbeiders inhuurden en er een 'arbeidsmarkt' was ontstaan.

De huisheer gaat al 's morgens vroeg naar deze markt, vermoedelijk om zes uur. Hij vindt arbeiders en onderhandelt met hen over een dagloon; ze worden het eens dat dit een *denarion* zal bedragen; een bescheiden bedrag, juist genoeg om een dag van te leven. Dan gaat hij omstreeks negen uur nogmaals naar de markt. De vertelling laat open of hij dat doet, omdat hij merkt dat hij nog meer arbeiders nodig heeft, of dat hij ze daar dan pas aantreft. Zonder onderhandeling stuurt hij ze naar de wijngaard met de belofte, dat ze zullen ontvangen wat rechtvaardig is.

Rond twaalf uur en drie uur gebeurt hetzelfde. Ter elfder ure, rond vijf uur, komt hij voor het laatst op de markt en vraagt degenen die hij aantreft, waarom ze daar de gehele dag (die eindigt om zes uur 's

avonds) staan zonder te werken, waarop hun antwoord is dat niemand hen gehuurd heeft. Dit is opmerkelijk, want deze huisheer is daar toch al meermalen geweest, had hen al eerder moeten zien en had hen dan kunnen huren. Zijn vraag zou dus eigenlijk overbodig zijn. We moeten aannemen dat ze pas later op de markt zijn verschenen. Voordien hebben ze het wellicht op een andere markt geprobeerd, of ze verschijnen om andere redenen pas nu.

Door dit voorval wordt ook aannemelijk dat hetzelfde geldt voor de anderen, die in de loop van de dag zijn gehuurd. Een merkwaardige heer, die iedereen huurt die werken wil! Ook deze laatsten krijgen toegezegd dat het loon rechtvaardig zal zijn.

Dan valt de avond en wordt het tijd om af te rekenen. De arbeiders die als laatsten zijn gehuurd worden geroepen en ontvangen hun loon. Als alles zoals gangbaar zou gaan, zouden zij voor een uur werken 1/12 van het dagloon hebben ontvangen, 'loon naar werken'. Zij ontvangen echter het volle dagloon, evenals de anderen die drie, zes en negen uur hebben gewerkt. Als laatsten komen degenen met wie het loon is afgesproken. Omdat zij immers langer gewerkt hebben, worden zij nu ontevreden met hun loon, al worden zij betaald volgens afspraak. Zij uiten hun onvrede zo, dat zij de huisheer verwijten hen gelijk te stellen met de anderen, die minder gewerkt hebben. Hij ontkent dat niet, maar beroept zich op de afspraak over het dagloon. Als de vertelling hier zou eindigen, zou dat toch een onbevredigend einde zijn. Hebben de werkers van het eerste uur niet ook een beetje gelijk? Natuurlijk is het mooi, dat allen die gewerkt hebben een loon ontvangen dat hen in leven kan houden. Maar hoe zou het er de volgende dag uitzien op de arbeidsmarkt? Wie staat er al 's morgens vroeg en wie pas later? Dat kan nog lastige dilemma's gaan opleveren voor alle betrokkenen.

De huisheer gaat echter nog verder met zijn

'De arbeiders in de wijngaard', Jan Luyken 1703, Amsterdams Historisch Museum

antwoord en rechtvaardigt zijn beloningstelsel door te verwijzen naar zijn vrije wil over het zijne te beschikken en door te vragen of 'hun oog boos is' vanwege zijn goedheid. Is dit het toppunt van arrogantie? Het woord 'goed' kan ons wakker maken. Immers, 'niemand is goed dan de ene God' heeft Jezus nog aan het einde van het vorige hoofdstuk uitgesproken (Mt. 19).

De vertelling krijgt daarmee een nieuw perspectief. Wij kunnen uit eigen ervaring begrijpen, dat niet iedereen tegelijk op deze goddelijke arbeidsmarkt verschijnt. Daar gaat immers het een en ander aan vooraf, de weg is voor niemand dezelfde. Wie echter op welk moment dan ook besluit zich beschikbaar te stellen voor het werk in de goddelijke wijngaard, wordt door de 'huisheer' ingezet en ontvangt dezelfde beloning: de mogelijkheid verder te leven. Dat wil zeggen: aansluiting aan de voortgaande stroom van het eeuwige leven.

Epiloog: Goddelijke economie

Het economische leven dient om behoeften te bevredigen. Basisbehoeften, zoals eten en drinken, kleding, wonen, vervoer enzovoort, maar ook meer complexe behoeften zoals innerlijke groei en ontwikkeling. Hoe dat verloopt, is inhoud van wat het geestesleven wordt genoemd, maar de behoefte eraan is een economisch gegeven, waar zelfs de geestelijke wereld mee gemoeid is.

De aardse wereld wordt gekenmerkt door beperkingen. Sinds wij het paradijs hebben verlaten, moeten wij voor onze behoeften moeite doen; dingen raken op, verslijten, verouderen, gaan kapot, wijzelf inclus. Onze wensen gaan ook verder, boven het materiële uit naar de gebieden van ziel en geest. In de vorige eeuw is Abraham Maslow bekend geworden met zijn beschrijving van de hiërarchie van de behoeften. Voor de bevrediging van onze behoeften raken wij steeds meer op anderen aangewe-

zen. Het principe van het economisch leven is dat ieder ontvangt wat hij of zij nodig heeft: broederlijkheid.

In het religieuze leven nemen we deel aan de goddelijke economie van offeren, verwandelen en communiceren. Een religieus voelend mens beseft dat alle levensuitingen, zowel van het uiterlijke als innerlijke leven, in dit hoger economische leven meedoen, al

dan niet ten goede. Het meewerken in de wijngaard is het beeld voor dit besef, het beeld voor het streven zo te leven dat onze levensuitingen zoveel mogelijk ten goede werkzaam kunnen zijn, dat offer, verwandeling en communie in het dagelijks leven gaan werken, dat de goddelijke economie de menselijke gaat doordringen.

De geldstromen in de Christengemeenschap in de regio Nederland-Vlaanderen

door Peter Rosenbrand (penningmeester Landelijk Bestuur)

Als ik hier spreek over geldstromen, dan probeer ik daar ook een beeld van te krijgen en dat zodanig vorm te geven, dat het overdraagbaar is. Wie aan een waterstroom zit, kan daar intens van genieten en ook zien hoe daar een gezonde werking van uit gaat voor de omgeving waar deze door heen stroomt. Op dezelfde wijze proberen we in

de Christengemeenschap het geld zijn werking te laten hebben in het geestesleven. Maar we leven natuurlijk ook in een materiële wereld, waarin praktische zaken geregeld moeten worden. Ik heb bij de vele praktische zaken, die ik als penningmeester moet uitvoeren, altijd de laatste vijf regels van een spreuk van Rudolf Steiner bij de hand (zie kader).

Hoe anders zou het mij immers vergaan, als ik het jaarverslag van de Christengemeenschap binnenkrijg – 48 pagina's cijfers – terwijl ik het wezen van het geld en zijn stromende werking probeer te doorgronden. Voor de meeste leden en belangstellenden is uit die cijfers niet echt een levend beeld te halen, laat staan dat men er de schat uit kan halen die achter deze cijfers verborgen ligt. In dit opzicht kan de beeldentaal van de sprookjes een hulp zijn bij het omschrijven van de kwaliteiten van schenkgeld.

Beeldentaal

Geld spreekt in sterke mate de moraliteit van de mens aan. Het heeft enerzijds een sterke aardebindende kracht, waardoor men steeds meer wil hebben en er met steeds meer moeite van los kan komen. Anderzijds kunnen door het wegschenken nieuwe mogelijkheden ontstaan die ontwikkelingen op gang kunnen brengen. Bij Grimm vinden

De sterrendaalders' en 'De gestolen duit', Janneke Rosenbrand 2010

we deze kwaliteiten terug in het sprookje 'De sterrendaalders'. Daarin trekt een arm meisje dat haar ouders verloren heeft de wereld in, vertrouwend op God, en geeft wat zij nog heeft aan anderen weg tot aan haar laatste hemd. Dan vallen de sterren uit de hemel als zilveren daalders en heeft zij ook weer een nieuw hemd van het allerbeste linnen. In het boek staat direct na dit sprookje 'De gestolen duit', waarin het aardebindende karakter van geld zichtbaar wordt. Als ik voor mij zelf spreek, gaat het vaak om het vinden van het evenwicht tussen deze beide kwaliteiten om in vrijheid aan de Christengemeenschap te schenken. Het feit dat de Christengemeenschap gewild wordt door de leden en belangstellenden, brengt kennelijk de geldstroom op gang, opdat de zeven sacramenten nu en in de toekomst kunnen worden uitgevoerd. Naast

de wil is het ook belangrijk, dat er bewustzijn is over deze geldstroom, zodat men in vrijheid de eigen prioriteit kan bepalen. Het moet immers wel helder en transparant zijn voor iedereen, waarvoor het geld nodig is en wat er nodig is.

In de afgelopen maanden zijn de gemeentebesturen en wellicht ook de leden en belangstellenden ervan op de hoogte gesteld, dat de huidige geldstroom niet toereikend is. Zonder op deze situatie in te gaan, is het goed om hier het beeld te schetsen van de geldstroom, zoals we die door jaren heen kennen in onze regio.

De geestelijken

Binnen de kring van geestelijken in onze regio tracht men zoveel mogelijk te werken vanuit de driegeledingsgedachte waar het gaat om de omgang met geld. Daarbij speelt

de broederschap een belangrijke rol. In feite hebben de geestelijken met elkaar de afspraak gemaakt, dat zij onderling naar behoefte het geld zullen verdelen dat binnenkomt. Dat geld stroomt binnen in de Toelagenkas, waaruit zowel de werkende geestelijken betaald worden als de emeriti, die deelname in de Toelagenkas wensen. Naarmate de emeriti ouder zijn willen zij wellicht liever een vaste bijdrage in het inkomen hebben. Datzelfde geldt ook voor de weduwen/weduwren en wezen.

In onze regio zijn op dit moment 26 geestelijken actief in het werk en zijn er 10 emeriti. Het is misschien goed om hier toch een cijfer te noemen. Het gemiddelde inkomen voor de in het werk staande geestelijken is € 23.075 bruto per jaar. Het moge duidelijk zijn, dat een geestelijke met een gezin van vier kinderen een ander inkomen heeft dan bijvoorbeeld een alleenstaand geestelijke die ouder is dan 65 en dus ook AOW ontvangt. Verder is het zo, dat onze geestelijken voor de belasting gelden als zelfstandigen zonder personeel. Het gaat dus om bruto bedragen, waar geen voorzieningen in zijn opgenomen als ziektewet, vakantiegeld of doorbetaling bij arbeidsongeschiktheid. Evenmin is er sprake van opbouw van pensioen.

Leden en belangstellenden

De geldstroom vindt zijn oorsprong bij de leden en belangstellenden die in vrijheid aan de Christengemeenschap schenken, opdat de sacramenten kunnen worden uitgevoerd. Onze regio of juist ons bewindsgebied bestaat uit Nederland en Vlaanderen. Globaal kunnen wij zeggen dat er 1600 leden zijn en 1400 belangstellenden. De exacte cijfers zijn alleen bij de gemeenten bekend. Deze 3000 leden en belangstellenden schenken jaarlijks zo'n miljoen euro aan de Christengemeenschap. Dat is dus een geldstroom die voor 98% via de dertien gemeenten en drie gemeenten in oprichting wordt gekanaliseerd. Het beeld hiervoor is eigenlijk een kring van geestelijken omslo-

ten door een veel grotere kring van leden en belangstellenden.

De gemeenten

In een bijdrage van de Kring van Zeven (de leiding van de internationale priesterkring) wordt over de huishouding van de gemeenten gezegd: Het lijkt ons het meest gezond als gemeenten hun uitgaven kunnen dekken vanuit de lopende inkomsten uit bijdragen van leden en belangstellenden. Als een gemeente jaar in jaar uit een beroep moet doen op de kapitaalmarkt, of geld moet lenen, dan wordt duidelijk dat een gemeente boven haar stand leeft en er geen evenwichtig 'ademproces' is. Dit is gelukkig bij geen enkele gemeente in onze regio het geval. Wel zijn de gemeenten verantwoordelijk om niet alleen de eigen gemeente in stand te houden, maar ook gezamenlijk zorg te dragen voor het inkomen van de werkende geestelijken en de bijdragen voor de geëmeriteerde geestelijken. Daarnaast is er ook de bijdrage voor het landelijke apparaat en de internationale bijdrage, zoals beschreven bij het gedeelte over de Gezamenlijke Kas. In de praktijk komt het er op neer, dat de gemeenten zo'n 50-65% van het geschonken geld, dat zij ontvangen van hun leden en belangstellenden, doorgeven aan het Toelagenfonds en de Gezamenlijke Kas. Ook vormen de gemeenten een belangrijke schakel in het verschaffen van helderheid aan hun leden en belangstellenden over de geldstromen en waarvoor ze bestemd zijn.

Toelagenfonds

Het Toelagenfonds (de verwachte samenvoeging van twee bestaande Fondsen: het Fonds Toelagenkas en het Fonds Oudedagsvoorziening Geestelijken) wordt dus gevoed door een geldstroom vanuit de gemeenten. Jaarlijks gaat het tot nu toe om een bedrag van zo'n € 650.000. Daarmee zou het inkomen kunnen worden gerealiseerd van 26 in het werk staande geestelijken, 10 emeriti en 1 weduwe. Bij de bespre-

king van de begroting van het Toelagenfonds in november 2009 bleek, dat dit bedrag niet te realiseren was op basis van wat de gemeenten als bijdrage mogelijk achten. Hoewel de geldstroom in de afgelopen jaren voldoende was om alles te kunnen laten functioneren, kijken we voor 2010 opeens aan tegen een droogvallende geldstroom. Daarmee kwam de vraag terug naar de kring van geestelijken en de gemeenten. We kennen dergelijke situaties goed in ons eigen land. In zulke gevallen moet je er of water inpompen of minder water gebruiken of beide. We hebben gekozen voor beide mogelijkheden: een extra vraag aan de gemeenten en een bijdrage uit de kring van geestelijken. De geestelijken hebben zich bereid verklaard om 5% terug te gaan in hun inkomen, een gebaar om stil van te worden. De gemeenten hebben verklaard

om te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn van een extra bijdrage. In het intensieve overleg tussen Synode, Toelagenfonds, Landelijke Raad en Landelijk Bestuur bleek dat we wellicht moeten zoeken naar extra geldstromen, totdat we het inkomen van onze geestelijken weer uit de lopende inkomsten van de gemeenten kunnen betalen. Uit een ander document van de Kring van Zeven over broederschap ontleen we voor de gekozen aanpak het volgende citaat: We kunnen in de Christengemeenschap vermoedelijk een grote stap vooruit zetten, als we in staat zijn om de voorhanden krachten en middelen zo in te zetten, dat het zegenrijk werkt voor het geheel van de Christengemeenschap. Door eerlijkheid, transparantie en vertrouwen leidt dat tot bewustzijnsvorming en daadkracht.

'Geldstromen', Janneke Rosenbrand 2010

De overige geldstromen

We hebben tot nu toe gesproken over drie groepen. De kring van geestelijken als centrum. Daar omheen aan de buitenkant alle leden en belangstellenden. De dertien gemeenten en drie gemeenten in oprichting vormen weer een kring meer naar binnen toe. Daar tussenin lopen de verschillende geldstromen. In Nederland zijn we gewend om zelf kunstmatig meren aan te leggen of waterbergingen. Dat is ook in onze regio het geval. We noemen dergelijke waterbergingen in financiële zin dan soms poelen of fondsen. Deze hebben meestal een ander doel dan wat uit de lopende inkomsten wordt gefinancierd. Ze vormen bij elkaar via een sluizenstelsel een mogelijkheid om de nu droogvallende geldstroom weer op gang te brengen. Het Landelijk Bestuur is er veel aan gelegen, dat er juist bij de beschikbare geldmiddelen optimale transparantie is. We noemen hier de verschillende poelen die beschikbaar zijn:

- de rente opbrengst van het kapitaal, dat de verkoop van conferentieoord Land & Bosch heeft opgebracht; zoals bekend is het geld van Land & Bosch zelf in drieën gedeeld: een deel, dat wordt weggeschonken, een deel bestemd voor renteloze leningen en een deel voor projecten;
- landelijke legaten;
- gemeentelijke legaten;
- rente van het liquiditeitsfonds; in het liquiditeitsfonds zijn de overschotsgelden van de gemeenten en Toelagenfonds opgenomen;
- het kapitaal van het Fonds Oudedagsvoorziening (dat zal opgaan in het Toelagenfonds);
- de reserve van de Toelagenkas (dat zal opgaan in het Toelagenfonds);
- bijdrage vanuit het Huizenfonds: het Huizenfonds maakt het mogelijk huizen voor onze geestelijken te kopen, waardoor een lagere huurprijs kan worden berekend binnen de gestelde wettelijke kaders;
- bijdragen vanuit De Kampen: onze jonge-

ren organiseren deze kinder- en jongerenkampen op vrijwillige basis. Eventuele overschotten stromen naar het Toelagenfonds. Dat is vrijwel ieder jaar het geval;

- mocht dit alles niet genoeg zijn, dan kan altijd nog een beroep worden gedaan op het schenkingsgedeelte van het kapitaal van Land & Bosch.

De Gezamenlijke Kas

Vanwege de bijzondere situatie bij het Toelagenfonds is de aandacht in onze regio vooral daarop gericht. De Gezamenlijke Kas ontvangt door de jaren een min of meer stabiele geldstroom vanuit de gemeenten. Deze geldstroom is voor onze bijdrage aan de Foundation, van waaruit de wereldwijde ontwikkelingen van de Christengemeenschap worden gecoördineerd, de beroepskosten van de bewindsdrager, die immers geen eigen gemeente heeft waar hij deze kosten zou kunnen declareren, de (personeels)kosten van het landelijk secretariaat, de bestuurskosten, de bijdrage aan de Landelijke Muziekgroep e.d. Het gaat jaarlijks om een bijdrage van € 130.000.

De overige fondsen

In onze regio zijn dan nog diverse fondsen die meestal tot stand zijn gekomen door gerichte schenkingen en die ook hun eigen bestemming hebben. Het is de wens van het Landelijk Bestuur dat deze fondsen niet tot verstilde poelen worden, maar langzaam leegstromen, zodat ook hier het geld weer zijn werking krijgt. We noemen hier de belangrijkste fondsen:

- Opleidingsfonds: bestemd voor ondersteuning van onze studenten aan het priesterseminarie, de geldstroom komt hier rechtstreeks uit schenkingen van leden en belangstellenden door de jaren heen;
- Muziekfonds: bestemd voor aanschaf van bepaalde instrumenten die bijvoorbeeld niet door de gemeente aangeschaft kunnen worden;

- Ontwikkelingsfonds: bestemd voor scholing van onze geestelijken;
- Fonds religieuze uitgaven: bestemd voor de financiële ondersteuning van uitgaven van belang voor de Christengemeenschap, die niet of niet geheel door een uitgever bekostigd kunnen worden;
- Fonds Cultica: bestemd voor de aanschaf van cultische benodigdheden die niet vanuit de lopende huishouding van de gemeenten betaald kunnen worden.

Conclusie

Bij geld spelen twee belangrijke aspecten een rol: bewustzijn en transparantie. Het is de taak van het Landelijk Bestuur en de Landelijke Raad om hier gezamenlijk aan te

werken. Op verzoek van de Landelijke Raad is een strategische planning gemaakt voor de komende 15 jaar. Deze planning voorziet er in, dat voor een bepaalde periode een extra geldstroom op gang komt uit diverse bronnen, die binnen de Christengemeenschap beschikbaar zijn. Zo kan de geldstroom naar het Toelagenfonds worden aangevuld. De hierin gedane voorstellen zullen ook in alle gemeenten besproken worden. Als landelijk penningmeester vind ik het mijn taak om voorstellen te formuleren om de geldstromen ook stromend te houden. Alleen als het geld ook werkelijk stroomt binnen de Christengemeenschap kan het zijn werking krijgen in het geestesleven.

Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Midden in de oorlog: Suze Bladergroen en Dé Hoek

door Arie Boogert en Ellen Huidekoper (geestelijken met emeritaat)

De Christengemeenschap wordt in 1922 in het leven geroepen door een groep van mannen en vrouwen. Hier in Nederland duurt het na de stichting in 1926 nog bijna twintig jaar, voordat een vrouw de priesterwijding ontvangt. Pas midden in de oorlog kristalliseert bij twee vrouwen de gedachte aan het priesterschap uit: bij Suze Bladergroen (1914-1980) in Amsterdam, en bij Dé Hoek (1901-1972) in een Japans gevangenkamp in Bandoeng in Nederlands Indië.

Werken met het woord

Mensen die Suze Bladergroen hebben gekend zeggen van haar dat zij, met haar rij-

zige gestalte, hoog voorhoofd en later spierwitte haar een duidelijke presentie had, maar daarbij heel teruggetrokken optrad. Opvallend was haar voorname manier van doen. Geboren op 2 september 1914 in Amsterdam, groeit zij op in een bosrijke omgeving in de buurt van de stad. Ze heeft een zwakke gezondheid en kan daarom lange tijd niet gewoon naar school en moet zich autodidactisch veel eigen maken. Van 1933 tot 1940 studeert ze aan de Universiteit van Amsterdam klassieke literatuur en filosofie. In die jaren is ze met hart en ziel op zoek naar een bevredigende wereldbeschouwing, zonder te vinden wat ze zoekt. Maar tijdens de eerste weken na

haar doctoraalexamen stoot ze op antroposofische literatuur. Dan begint zij als assistente te werken aan de universiteitsbibliotheek van Amsterdam. In de volgende zes jaren gebruikt zij al haar vrije tijd om het werk van Rudolf Steiner te bestuderen.

In datzelfde jaar 1940 leert zij ook de Christengemeenschap kennen, en begint, schrijft zij, "aan den lijve de genezende kracht te ervaren die ontspringt aan het leven met de sacramenten". Dat is de tijd dat de Amsterdamse gemeente als gevolg van de oorlogsomstandigheden haar drie geestelijken de een na de ander ziet verdwijnen. Gelukkig is Ernst Beernink juist voor Kerstmis 1942 in Amsterdam gewijd; de Christengemeenschap is immers in de door Duitsland bezette gebieden (Nederland en Noorwegen) in 1941 niet zoals in Duitsland en de geannexeerde landen verboden, maar kan blijven werken.

In oktober 1943 neemt Suze Bladergroen het besluit haar leven in dienst te stellen van de religieuze vernieuwing en wordt, zo goed

en zo kwaad als het gaat, de volgende jaren daarop voorbereid – eenzaam zoals tijdens haar leertijd als kind. Op 16 december 1945 ontvangt zij in Rotterdam in het gebouw van de Anglikaanse kerk de priesterwijding. Evelyn Capel, die als eerste niet-Duitse vrouw nog net voor het uitbreken van de oorlog gewijd is, vertegenwoordigt de internationale priesterschap bij de wijding van deze eerste Nederlandse vrouwelijke geestelijke. Reizen is in die tijd erg moeilijk en het is een bijzondere schikking van het lot dat zij hier aanwezig kan zijn. De aansluiting van Suze Bladergroen aan de kring van geestelijken is rond, als zij in het volgende jaar bij een rondreis door Engeland een drievoudige priesterwijding kan meemaken.

Na twee jaar naast Jacobus Knijpenga in Rotterdam te hebben gewerkt, trekt Suze Bladergroen naar het Gooi waar Cornelis Los al tien jaren woont en werkt. Zij neemt in Bussum de zorg voor een gemeente in wording op zich, die tijdens een zwerftocht van drie jaren in allerlei gehuurde ruimten uitgroeit tot zelfstandige gemeente. Het is een tijd van voortdurende improvisatie, van opbouwen en weer afbreken, van sjouwen en zondagmorgen vroeg eerst de cultuuruimte schoonmaken en luchten na de fuif van de vorige avond. Het wordt gemakkelijker als de gemeente in 1952 een stenen loods kan huren – een hele vooruitgang na het eerste onderkomen in een schuur in de tuin en wat daarop volgde.

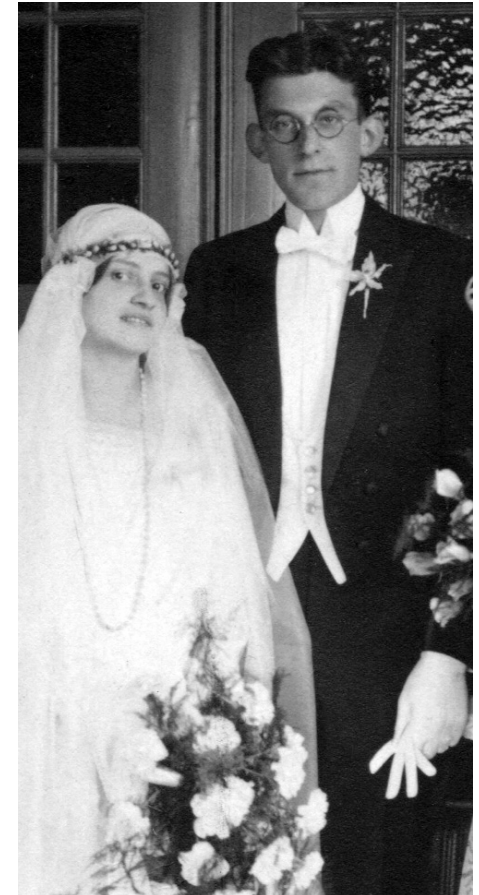
Maar de koop van het eigen huis aan de Eslaan in Bussum maakt ze net niet meer mee – ze is al naar Den Haag geroepen. Daar werkt ze van 1955 tot 1960, zoals overall omringd door veel kinderen. Maar een kaarkarthrose maakt haar het spreken steeds moeilijker. Zij moet het werken met het woord – celebrerend, predikend, sprekend en lesgevend – opgeven. Omdat zij de Christengemeenschap niet financieel tot last wil zijn neemt zij haar oude beroep weer op, om ten slotte op de universiteitsbibliotheek in Leiden te belanden.

Steeds legt haar fysieke gesteldheid Suze nieuwe beperkingen op en laat haar een stap terug doen. Waar zij kan, blijft zij toch hulp bieden, zoals in Den Haag bij het uitdelen van de communie in de Kerstnacht toen de gemeente het een paar jaar lang met één celebrerend geestelijke moest doen. En ook nog veel later, nadat zij om haar slechter wordende gezondheid vervroegd in Leiden gepensioneerd is en naar het Arnhemse is getrokken. Daar werkt zij, zoveel als haar krachten het toelaten, mee in de gemeente. In gewaad aanwezig bij de diensten zette zij eens, toen de celebrant onwel werd, na zoveel jaren als vanzelfsprekend de dienst voort. Na begin 1979 te zijn hersteld van een zware operatie, begint zij ook weer de bijeenkomsten van de priesterkring bij te wonen. Ze heeft zich al lang niet zo goed gevoeld. Nog voor het einde van dat jaar breekt de kanker weer door.

Haar laatste levenstijd brengt zij door in het verpleeghuis De Mareta in Driebergen. Op 29 januari 1980 is vrijwel de hele priesterkring voor een toevallig ingelaste synode in Zeist bijeen. Op die dag ontvangt Suze de stervenswijding en al haar collega's zijn daarbij tegenwoordig. In haar kleine kamer is niet veel plaats en zo staan de meesten in de gang en op de trappen. Als afronding van de eenzame weg naar de wijding is dit wel een heel bijzonder moment: "Hoewel zij stervende was, deed dit tafereel mij juist denken aan een geboorte. Het leek wel of veel ogenparen in een wieg keken naar een pasgeboren kind", schreef Harry Buisman. Vier dagen later, op 2 februari, de dag van Maria-Lichtmis, is zij gestorven.

Opengaan van bloemen

Niet veel later dan bij Suze Bladergroen ontwaakt, bijna aan het andere einde van de wereld, in 1943 of 1944 de gedachte aan het priesterschap in Dé Hoek. Zij is de middelste van drie meisjes en heeft zich nooit geïdentificeerd met haar voornaam Nancy. De drie zusjes Pien, Dé en Frans zijn in

*Dé Hoek en Anne Willem Huidekoper
in 1923*

Nederlands Indië geboren en worden door hun ouders, zoals dat toen gebruikelijk was, naar Holland gestuurd om daar beter middelbaar en hoger onderwijs te vinden dan in de koloniën. Dé wordt op 19 april 1901 geboren in Semarang op Midden-Java en is 12 jaar als ze met haar zusjes in Nijmegen pleegouders vindt in het jaar voordat de eerste wereldoorlog begint. Het is een kinderloos echtpaar, aardig en progressief – hun nieuwe tante ('tante' heetten kennissen van je ouders al heel gauw, daar in de Oost) neemt de meisjes bijvoorbeeld mee kampe-

ren en trekt met hen rond in een huifkar. Als de jongedames de een na de ander hun HBS-b-diploma hebben gehaald en gaan studeren, zijn ze al enigszins voorbereid om, in de woelige jaren twintig die op de oorlog volgen, niet overrompeld te worden door de veranderingen in gebruiken en levensstijl, nu alles zoveel vrijer en losser begint te worden. Dé gaat naar de landbouwhogeschool in Wageningen, studeert plantkunde en tuinbouw en moet “een onbezorgd dansend wezen zijn geweest dat je vaak zag aan de arm van een lange man”. Met deze ‘lange man’, Anne Willem Huidekoper, trouwt zij in 1923 en gaat met hem naar Indië; de twee kinderen komen in 1924 en 1926. Maar zij gaan in 1934 uit elkaar en Dé Hoek verdiept zich in de volgende jaren met haar nieuwe levenspartner verder in de antroposofie en duikt in Bandoeng het antroposofische leven in. Zij handwerkt veel, tuiniert graag en zorgt elke dag voor frisse bloemen in huis, allereerst op de schrijftafel van haar tweede partner.

Een voorproefje van de komende oorlog krijgt Dé, als zij als verpleeghulp op het hospitaalschip ‘de Oranje’ tussen Australië en de archipel vaart, tot zij de keuze maakt terug te gaan naar Java. Als ongeveer negen maanden na de capitulatie in maart 1942 ook voor vrouwen en kinderen gevangenkampen worden opgezet, moet zij veel mensen met verhuizen hebben geholpen. Zelf gaat zij, vrij laat, pas in september 1943 het grote vrouwen- en kinderkamp Tjihapit in Bandoeng binnen. Daar vindt zij veel van haar antroposofische kennis terug, onder wie ook Sylvia Boogert met haar kinderen Arie en Roosje, die lees- en gespreks groepjes hebben gevormd. Een van die groepjes komt op zondag bijeen en een deelneemster, die de mensenwijdingsdienst had leren kennen en de tekst uit het hoofd kende, spreekt die elke zondag in de kleine groep. Dit heeft in Dé de wil gewekt, priester te worden. Niet veel later hoort zij dat haar partner in gevangenschap is overleden.

Als in de tweede helft van 1944 de verhuizingen binnen het kamp en later van kamp tot kamp beginnen, wordt zij steeds weer ziek en is in 1945 zelfs viermaal in ziekenafdelingen of ziekenhuizen opgenomen, met klachten als oedeem en jeuk over het hele lichaam. Pas vier maanden na de Japanse capitulatie, in december 1945, is zij zover dat zij in een als ‘herstellingsoord’ ingerichte school weer redelijk gezond is. In een brief naar Holland schrijft ze, “jeukvrij, met een gave huid en me best voelend”, over de tijd die zo “van alle franje” ontdaan was. Ze had immers meegemaakt dat je persoonlijke leefruimte uiteindelijk tot 60 bij 200 cm gereduceerd werd – jouw deel van de gemeenschappelijke lange slaapbank in een barak vol gevangen vrouwen en kinderen. En voegt toe: “Ik heb ook absoluut de overtuiging dat dit, ondanks alles, geen verloren tijd is geweest, zoals zovelen het beschouwen. Integendeel, voor mezelf is ‘t beslist winst geweest. En juist daarom zie ik de toekomst ook zo rustig tegemoet.”

Op 25 april 1946 komt het schip waarop zij wordt gerepatriëerd aan in Amsterdam. Had zij tot het midden van de jaren dertig de indruk gewekt onbekommerd door het leven te gaan, te fladderen misschien, in haar terugblik op de oorlogstijd geeft zij blijk van een verandering van gezindheid en een verinnerlijking. Nu kan ze in de tweede helft van haar leven beginnen die ommekeer die ze heeft doorgemaakt vorm te geven. Na een vrij korte tijd aan het seminarie ontvangt zij op 5 augustus 1951 de priesterwijding, met haar vijftig jaren de oudste (‘oma’ genoemd) van een groep met zeven andere ‘buitenlanders’, een Zweedse, een Fransman, een Zwitser, twee Amerikanen en twee Engelsen.

Voor verdere scholing gaat zij nog twee jaren naar Neurenberg en begint in 1953 naast Jakobus Knijpenga in Rotterdam te werken. Bloemen heeft ze ook hier om zich heen, ze neemt die graag mee bij lessen en cursussen en men beleeft in de manier

waarop zij met het woord omgaat iets als het opengaan van bloemen. In korte en precieze formuleringen kan zij iets als vruchten aanbieden. Zo is zij ook in haar celebreren, bijna droog maar innerlijk warm. Zij heeft ook iets strijdbars: als zij in 1961 in Hamburg arriveert voor de jaarlijkse internationale synode zegt ze tegen degenen die haar van de trein halen, met een strijdlustige blik in de ogen: “En nu de vrouwen bij elkaar krijgen!”.

In 1955 vertrekt Knijpenga naar Amsterdam en Walter Gradenwitz neemt in Rotterdam zijn plaats in – tot hij in september 1960 een beroerte krijgt en Dé Hoek assistentie krijgt van Arie Boogert. De na Gradenwitz’ dood op 28 december 1960 opgevallende plaats wordt door Joost Nijkerk ingenomen. Tijdens de jaren van hun samenwerking bouwt de gemeente haar kerk aan de Lumeystraat, die op zondag 26 juni 1966 in gebruik wordt genomen. Een kleine tien jaar eerder heeft Dé Hoek de stoot gegeven tot het oprichten van een bouwfonds en als ze bekend kan maken dat er werkelijk gebouwd kan worden, horen de aanwezigen haar stem trillen, terwijl ze gewoonlijk geen emotie toont.

Na de wijding van Jan de Bats kan zij eind 1967 met emeritaat gaan. Dat komt niet onverwachts, want haar gezondheid is haar parten blijven spelen. Op de fundamenten van een oud kippenhok bouwt zij op het terrein van Land en Bosch een kleine bungalow, het ‘Hoekhuisje’. Wanneer zij daarom wordt gevraagd, staat zij op het conferentietoord ter beschikking – als zij daartoe in staat is. Op 12 mei 1972 sterft zij in het ziekenhuis in Bussum aan een hartkwaal.

We zien hoe Suze Bladergroen, met de schare kinderen om haar heen, van de twee vrouwelijke geestelijken die in Nederland het spits afbijten, de mens representeert die uit de oorsprong schept. Maar het is voor haar moeilijk helemaal op aarde thuis te raken. Uit ‘haar’ Bussum komen twee andere vrouwelijke collega’s voort: Johanna Logemann (1909-1986), gewijd in 1953, en Henriëtte de Boer-van Geer (1917-2008) die in 1978 de wijding ontvangt. Dé Hoek staat bij de andere pool: een mens die door haar lot een fundamentele innerlijke verandering doormaakt. Wat zij zich dan eigen heeft gemaakt kan zij tot in de fysieke wereld doordragen, zoals dit bijvoorbeeld zichtbaar is geworden in haar bijdrage aan de kerkbouw in Rotterdam.

Het sacrament van het gesprek

door Bastiaan Baan (geestelijke gemeente Zeist)

In het Pinksterfeest is de spanning tussen individu zijn en met anderen een gemeenschap vormen een belangrijk element. Op weg naar Pinksteren gaat Bastiaan Baan in op de samenhang tussen het individuele biechtsacrament en het gemeenschapssacrament van de communie.

De weg effenen

Een groot deel van het werk van een priester bestaat uit het voeren van gesprekken. Hoewel die niet allemaal uitmonden in het biechtsacrament, zoeken veel mensen – naast het bezoek aan andere hulpverleners – juist de ontmoeting met een priester, om aan het gesprek een religieuze dimensie te geven. Vanzelfsprekend verwacht je in dit contact andere kwaliteiten dan bij een bezoek aan een arts, psycholoog of maatschappelijk werker.

Een van de sprekende voorbeelden van een religieus gesprek, dat hier zelfs een oerbeeld van is, beschrijft het Lukasevangelie in het verhaal van de Emmaüsgangers. De twee leerlingen, die na de dood van Jezus op weg naar Emmaüs gaan, kunnen het niet bevatten: ze zijn niet alleen overweldigd door de gebeurtenissen van de kruisdood, maar ook door de raadselachtige berichten van de vrouwen, die het lege graf hebben bezocht. Toch blijven ze niet in hun verdriet gevangen, maar worstelen om inzicht in wat hun overkomen is. Door hun gemeenschappelijk zoeken (Grieks *syn-zetein*) scheppen ze de mogelijkheid, dat de Opgestane hen onopgemerkt vergezelt en zwijgend met hen meewandelt. Net zo concreet kun je de gemeenschappelijke poging van gemeentelid en priester beschrijven: in hun worsteling

om inzicht effenen ze de weg voor degene, in Wiens Naam zij samenkomen.

Wanneer de Emmaüsgangers stilstaan op hun weg en aan de onbekende reisgezel hun vragen en hun vertwijfeling voorleggen, schept Hij een hogere orde in hun chaos. Hier gebruikt de evangelist een sprekende uitdrukking voor Zijn woorden. In de Nederlandse vertaling verdwijnt echter deze bijzondere nuance: "Hij legde hen uit, wat in al de Schriften over hem is geschreven". Vanzelfsprekend heeft deze 'uitleg' niets te maken met catechisatie of dogmatiek. Lukas gebruikt hiervoor het woord *hermeneuein*; in dit woord is de naam van de goddelijke boodschapper Hermes vertolkt, de genius van alle wisselwerking tussen goden en mensen. Als een bode van de hoogste God leert de Opgestane zijn leerlingen de verwarrende, raadselachtige gebeurtenissen op aarde met andere ogen te zien. Daarmee maakt Hij het onverdraaglijke draaglijk. Daarmee schept Hij een hogere orde in de chaos van hun gedachten. Zo sterk is in Hem de werkelijkheid van de Geest voelbaar, dat de leerlingen hem uitnodigen voor hun maal: "Blijf bij ons, want het is tegen de avond en de dag is reeds ten einde".

Hier gaat een oerbeeld van het biechtsacrament over in het oerbeeld van het maal. Dat deze twee sacramenten onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, is al vanaf het vroege christendom herkend. Vanouds noemde men het biechtsacrament een 'halfsacrament', omdat het pas door de communie tot volle realiteit wordt. Omgekeerd heeft het gemeenschapssacrament van de communie van tijd tot tijd het individuele sacrament van de biecht nodig, om zijn volle werk-

zaamheid te kunnen ontplooiën. Treffend is de wederzijdse afhankelijkheid en verbondenheid van deze twee sacramenten door de theoloog Dietrich Bonhoeffer beschreven:

"Het kan zijn dat christenen – ondanks alle gemeenschappelijke eerbied, gemeenschappelijk gebed, gemeenschappelijke dienst – alleen met zichzelf blijven, dat de beslissende doorbraak naar gemeenschap niet plaatsvindt. Dat komt omdat ze weliswaar als gelovigen, als vrome gemeenschap met elkaar leven, maar niet als ongelovigen, als zondaars, als schuldenaren. De vrome gemeenschap staat immers niemand toe om zondig te zijn. Daarom moet ieder zijn zonde voor zichzelf en voor de gemeenschap verbergen. In de biecht vindt de doorbraak naar gemeenschap plaats. De zonde daarentegen wil met de mens alleen zijn, hij zondert hem af van de gemeenschap." In zekere zin kan men zeggen dat datgene wat in het sacrament van de biecht wordt omgeploegd en gezaaid, in het sacrament van de communie kan worden geoogst – waarbij de oogst niet alleen de enkeling, maar ook de gemeenschap ten goede komt.

Vanzelfsprekend kent de priester het biechtgeheim: niets van wat in dit sacrament aan hem is toevertrouwd, mag aan anderen worden meegegeeld. Tegelijkertijd moet je echter als celebrant constateren, dat de geestelijke substantie van het biechtsacrament met je meegaat naar het altaar. Zo stroomt in het voltrekken

'Pfingsten', Manfred Welzel 1979. Uit: Manfred Welzel – Plastiken, Zeichnungen, Aphorismen. Verl. Freies Geistesleben Stuttgart

van de mensenwijdingsdienst iets wezenlijks van het leven van de gemeente naar het altaar en van het altaar terug naar de gemeente.

De leerlingen die op weg naar Emmaüs waren, werden gaandeweg voorbereid op

de beslissende ontmoeting en herkenning. Zonder de *catharsis*, die zij op hun weg mochten beleven, zouden ze Hem niet gevraagd hebben om bij hen te blijven, zouden ze Hem niet herkend hebben: "En het geschiedde, terwijl Hij met hen aan tafel zat, dat Hij het brood nam, zegende en brak en hun gaf. Toen werden hun ogen geopend en herkenden zij Hem."

Altijd een eerste communie

Het sacrament van het gesprek maakt het sacrament van de communie pas tot volle werkelijkheid – althans: het schept de voorwaarden om deze werkelijkheid ook gewaar te worden. Wanneer iemand jarenlang gewoontegetrouw de mensenvijdingsdienst bezoekt, bestaat het gevaar, dat hij door gewenning het uitzonderlijke geschenk van de communie niet meer herkent. In zulke situaties, waar de aandacht dreigt te vervlakken, kan het sacrament van het individuele gesprek helpen om sensibel te worden voor de unieke kwaliteit van iedere altaardienst.

De Franse mystica Gabrielle Bossis, die jarenlang in stilte 'dialogen met Christus' voerde, schrijft in een dagboekantekening eens de volgende ingeving op, die zij hoort bij het ontvangen van de communie:

23 juli 1942. "Ik ben hier. Ik wachtte op je. Wanneer je 's morgens de communie ontvangen hebt, wacht Ik door de dag heen op je kleine bezoek van dankbetuiging. Heb Ik het niet verdiend? De communie ontvangen – bedenk toch! – en geen dank zeggen... zou dat je niet harteloos lijken? Ik heb Mij geheel gegeven aan Mijn kinderen: wie wil, neemt. En wie neemt, neemt de hele hemel, omdat Ik de hemel ben. Wen niet aan zo'n gunst. Moge het altijd een eerste communie zijn. Je wist niet hoe je gebruik moest maken van je ontwaken vannacht: dat dat

een *appèl van liefde* was voor de *communie*, die je vanochtend zou ontvangen. Moge je hart zijn armen naar Mij uitstrekken. Geef Mij de vriendelijkste namen, hoe wel je bijna ingeslapen bent. Dat je diepste wezen met bezieling naar de hostie, die Ik ben, moge verlangen – de hostie, die voor jou toebereid is sinds het Avondmaal. Deze communie heeft genaden voor jou die hij gisteren niet had, en die hij morgen niet zal hebben. Zijn liefde is oneindig en vernieuwend."

Niet voor niets is de oorspronkelijke benaming van het sacrament van brood en wijn *eucharistie* – dat betekent: dankzegging. Niet alleen Christus is degene die dankt, wanneer Hij brood en wijn verwandelt, door zich daarmee te verenigen. De kring van schenken en ontvangen, van vragen en danken is pas gesloten, wanneer de mens Hem dankt voor het maal waarin Hij zichzelf aan ons gegeven heeft. Daarmee is ook de kringloop, die begint met het biechtgesprek van de enkeling en die eindigt met het gemeenschappelijk maal, rond: een herverbinding van de enkele mens met zijn medemens en zijn Schepper.

Wanneer een mensenleven bijna ten einde is, kunnen deze twee elkaar aanvullende sacramenten worden bekroond met het sacrament van de stervenswijding. Het vraagt een grote waakzaamheid van alle betrokkenen, om biechtsacrament, laatste communie en stervenswijding op het juiste moment (niet te vroeg en niet te laat) te voltrekken. Wanneer dit gelukt, wordt het leven niet alleen op waardige wijze afgesloten, maar kan de aanwezigheid van de Heer van het lot soms tot een tastbare ervaring worden. Christus staat aan ieder sterfbed. Maar om Zijn aanwezigheid te kunnen ervaren, moeten we ook ruimte voor Hem maken.

Kennismakingsinterview

De vlam brandend houden

door Judith van der Bend (gemeente Amsterdam)

Ruim een jaar geleden werd Paul-Philippe Stevens gewijd tot priester in de Christengemeenschap en uitgezonden naar de gemeente Antwerpen. Oud-redacteur Judith van der Bend zocht hem op voor het gebruikelijke kennismakingsinterview.

Paul-Philippe komt in 1966 in Den Haag ter wereld. Later volgen nog een broertje en een zusje. Zijn vader is klokkenmaker. "Wij woonden naast de werkplaats", herinnert Paul-Philippe zich. "Het stond er bomvol met klokken en allerlei gereedschappen. Ik vond dat interessant en ging er vaak kijken. Elk uur begonnen de klokken te slaan; ze hadden allemaal hun eigen melodie. Voor het slapen gaan las vader ons voor, in het trapgat. Was hij daarna nog aan het werk, dan sliep ik in op de geluiden van draaibank en slaande klokken. Heel rustgevend was dat." Zijn moeder zorgt voor het gezin. Aan de verzorging van de tuin besteedt ze veel zorg en aandacht.

"Daarmee leerde ze ons schoonheid en verering."

Paul-Philippe gaat naar de Montessori-school. Via vrienden horen zijn ouders van het bestaan van de vrijeschool en daar willen ze meer over weten. Het duurt dan niet lang of Paul-Philippe verhuist naar de tweede klas van de school aan de Waalsdorperweg. De kennismaking met de Christengemeenschap volgt spoedig. "Mijn moeders eerste herinnering was, dat zij met haar pasgeboren broertje langs de kerk aan de Groot Hertoginnelaan reed; toen al had het gebouw indruk op haar gemaakt."

Paul-Philippe gaat op zondag naar de kinderdienst; als hij negen jaar oud is wordt hij tegelijk met zijn broer en zus gedoopt. "Dat was een heel gebeuren, met zes peten." Een jaar later gaat hij voor het eerst naar het zomerkamp op Berka. Dat is het begin van een onafgebroken reeks, waar hij als kind, na de jeugdwijding als jongere en later als stafleidende deelneemt.

Paul-Philippe heeft inmiddels de vrijeschool afgerond en staat nu voor de vraag naar een vervolgopleiding. "Op mijn twaalfde jaar ben ik met trompet begonnen; twee jaar later ben ik overgestapt naar de trombone. Ik kreeg les van Anne Bijlsma, de vader van de bekende cellist. Hij wist veel en boeiend te vertellen, over muziekgeschiedenis, over filosofie... op een manier dat je het met je hart kon begrijpen. Ik voelde me daar erg thuis. Hij heeft me ook geholpen om op de voorbereidende klas van het conservatorium te komen." Maar na een paar jaar, Paul-Philippe is dan 21, spreekt de voorspelcommissie een vernietigend oordeel uit: "Ik kon maar beter muzikintendant of banketbakker worden." Thuisgekomen gooit hij

zijn trombone in een hoek. Zijn wereld stort in.

Een tante die zangeres is, biedt hem gratis zangles aan en bij het studeren van liederen van Schubert en Schumann leeft hij weer op. Na driekwart jaar wil hij opnieuw naar het conservatorium. Zijn tante aarzelt aanvankelijk, maar na audities wordt hij toch aangenomen in Utrecht bij Udo Reinemann; hij sluit zijn opleiding met een openbaar recital af.

Paul-Philippe is inmiddels 30 jaar. Hij houdt zich bezig met het Franse en het Duitse lied, geeft recitals, ook in het buitenland, maar hij vraagt zich af of hier zijn toekomst ligt. "Ik was geen streber, niet iemand die alles op alles zette om 'door te breken'. Hij herinnert zich een gesprek tijdens een kamp op Berka. "Ik moet toen 23 jaar geweest zijn. Iemand vroeg mij: is het priesterseminarie niet iets voor u? Ik was verbijsterd, maar die vraag heeft mij sindsdien niet meer losgelaten. Vooral tijdens de kampen beleefde ik veel aan de mensenwijdingsdienst. Een periode van weerstand, wat velen toch meemaken na de jeugdwijding, heb ik eigenlijk nooit gevoeld."

Pasen 1997 – hij woont dan in een kraakpand in Amsterdam – wordt hij lid van de Christengemeenschap. Na gesprekken meldt hij zich aan voor de oriëntatiecursus in Stuttgart. Priesterstudenten moeten zelf hun eerste studiejaar financieren. Na de nodige inspanningen lukt dat en mag hij met de opleiding beginnen. "Ik kom daar aan, doe de deur open en zie iemand staan, een medestudente, Hermeline Laga. Haar ken ik, ging het door me heen. Na niet al te lange tijd kregen we een relatie en zij is later mijn vrouw geworden."

Na het derde semester vindt een voortgangsgesprek met de seminarieleiding plaats. "We zien het priesterschap wel bij u maar nu nog niet, werd me gezegd. De juiste voorbereiding is nu, dat u eerst een tijd als leraar aan de slag gaat. En dan is het onze opgave u in de gaten te houden. Als dit de

weg is om hier terug te komen, dan doe ik dat, dacht ik."

Paul-Philippe volgt een verkorte lerarenopleiding van een jaar. Hij verhuist met zijn vrouw – zij had inmiddels de opleiding gestaakt en was als verpleeghulp aan het werk gegaan – naar een woning in de buurt van het seminarie en begint daar op de Freie Waldorfschule Uhlandshöhe als leraar in de eerste klas; daarnaast geeft hij muzieklessen in de andere klassen, ook in de bovenbouw. Hij begeleidt 'zijn kinderen' tot het eind van de achtste klas. Het werk op school werpt zijn vruchten af: Paul-Philippe vertelt met warmte over de klassenreis naar de Waddeneilanden, het wadlopen, het varen met kotters; hoe hij zijn trombone weer ter hand nam om mee te spelen in het schoolorkest; hoe hij fluit leerde spelen, een musical schrijft voor zijn klas en die zelf dirigeert. "Ik heb toen heel anders met muziek leren omgaan", zegt hij. "Het ging nu niet meer om presteren, maar om het dienen van de biografie van andere mensen."

Vanaf de derde klas gaat hij godsdienstles op school geven. Ook voltrekt hij daar op zondag regelmatig de Handeling (een korte cultische viering voor kinderen op de vrijeschool). De jaren verstrijken. Paul-Philippe heeft inmiddels een gezin met drie kinderen. Hij staat nu voor de zesde klas. Dan bereikt hem van twee verschillende kanten de vraag naar een eventueel vervolg van zijn opleiding aan het seminarie. Maar hij is vastbesloten om tot aan het einde van de achtste klas op school te blijven. "Ik wilde het goed afronden op school. Ik heb een *sabbatical year* opgenomen, om te kijken of het allemaal wel zou lukken op het seminarie. Net als aan het begin van de opleiding was het moeilijk om de financiën rond te krijgen. Daarbij hebben Henriëtte Wiersinga en Cees Laan me toen echt gesteund."

Tijdens het vierde en vijfde semester kan hij nog thuis blijven wonen, maar voor het laatste semester verhuist hij weer naar het semi-

narie. Op 6 december 2008 wordt hij in Wuppertal gewijd, samen met Marianne de Nooij, en uitgezonden naar de gemeente Antwerpen. "Mijn ernstig zieke vader kon dit nog net meemaken; hij stierf een half jaar later." Zijn collega Ignaz Stegeman vertrekt in de zomer naar de gemeente Rotterdam. Dan pas verhuist het gezin Stevens naar Antwerpen. "Ik ben hier hartelijk ontvangen en ik voel me hier op mijn plaats. Maar Vlaanderen is groot; ik ben veel onderweg en het kost tijd om de mensen te leren kennen." Tijd voor hobbies is er eigenlijk niet. Wel gaat hij komende zomer sinds jaren

weer naar een kinderkamp, nu als kampgeestelijke.

Gevraagd naar zijn visie op de toekomst van de Christengemeenschap zegt hij: "We gaan het niet makkelijk krijgen. Er is in deze tijd veel mogelijk, maar je kunt ook de weg kwijtraken. Het leven heeft een hoog tempo. Mensen hebben zeker behoefte aan de cultus, maar om je daarmee echt te verbinden, dat kost tijd. Dat mensen in vrijheid de vernieuwde sacramenten op een bewuste manier mogen vinden; die vlam brandend te houden: daar wil ik aan meewerken."

Boeken

Een grote 'A' op mijn voorhoofd

*Dementie –
Achtergronden en praktijkervaringen.
Jan Pieter van der Steen,
Uitgeverij Christofoor 2010*

door Nelle Amons (gemeente Driebergen)

Wanneer bij een – meestal ouder – mens de diagnose 'dementie' of 'ziekte van Alzheimer' wordt gesteld, verandert het toekomstperspectief wezenlijk. Het lijkt sommige betrokkenen toe alsof er voor hen geen zinvolle toekomst meer mogelijk zou zijn. Door anderen wordt dementie zelfs wel gezien als een geestelijke dood, als uitzichtloos psychisch lijden en daar – zegt men – bestaat slechts één oplossing voor: het leven beëindigen of om euthanasie vragen op een moment dat het nog kan en wettelijk mag, dus zolang je nog wils- en handelingsbekwaam bent. Als je ouder wordt, kunnen dergelijke gezichtspunten je angst inboeze-

men; want stel dat je zelf een of andere vorm van dementie krijgt, waaraan ontleen je dan de moed, je leven wél uit te willen leven?

Nu is het zeker niet eenvoudig, als bij jou deze diagnose gesteld wordt, getuige uitspraken van mensen die het overkwam (uit: *Ich spreche für mich selbst*, Demenz Support Stuttgart, Mabuse-Verlag Frankfurt): "Het was, alsof ik plotseling een ander was geworden. De mensen wisten niet meer hoe zij met me moesten praten, hoewel ik toch dezelfde was als vijf minuten vóór ik hun vertelde, dat ik Alzheimer heb. Ze zagen alleen nog maar een grote 'A' op mijn voorhoofd en beschouwden me echt niet meer als dezelfde persoon." – "Als je het etiket Alzheimer eenmaal hebt, beginnen ze heel subtiel je geloofwaardigheid in twijfel te trekken. Toen het hier in huis bekend werd dat ik het had, werd alles, wat ik in de vereniging van huiseigenaren te berde bracht, op een slinkse manier achter de coulissen geschoven."

In de soms vele jaren tussen diagnose en levenseinde, in de thuissituatie, heeft de oudere mens met geheugenproblemen niet alleen in toenemende mate verzorgers nodig, maar het zijn met name de mantelzorgers – partners, kinderen, vrienden, vrijwilligers – die de zware taak op hun schouders krijgen hun partner, vader, moeder of vriend(in) de moed te geven en de hulpmiddelen aan te reiken deze laatste fase van hun leven op een zinvolle manier te willen en kunnen doormaken, als een periode met geheel eigen ontwikkelingsmogelijkheden. Een taak die, als toch opname in een bejaardencentrum of verpleeghuis noodzakelijk wordt, door behandelaars en professionele verzorgers moet worden overgenomen.

In deze tijd van soms heftige discussies in de media met betrekking tot dementie is het boek van Jan Pieter van der Steen hoogst actueel. Het biedt veel informatie: het gaat uitvoerig in op het onderzoek en de testen met behulp waarvan de diagnose wordt

gesteld en beschrijft de drie stadia van de dementie, die ieder een andere benadering vragen en samenhangen met de wijze waarop ons herinneringsvermogen of geheugen zich in de loop van ons leven ontwikkelt. Aan de hand van korte gevalsbeschrijvingen maakt van der Steen duidelijk, dat er vier soorten dementie worden onderscheiden. Hij bespreekt de mogelijke oorzaken van dementie, de bouw, de embryonale ontwikkeling en de rol van bepaalde hersendelen m.b.t. inprenting en geheugen, behandelmethoden en therapieën (met name in het verpleeghuis).

Maar het gaat hem er vooral om duidelijk te maken dat er een andere, hoopvollere visie op ouder worden, inprenting, geheugen, dementie en de behandeling daarvan mogelijk is dan de reguliere. Jammer genoeg slaagt hij er echter maar ten dele in deze, op het antroposofische mensbeeld gebaseerde zienswijze, voldoende duidelijk te maken. Misschien omdat hij daarvoor binnen het kader van het boek veel te weinig bladzijden ter beschikking had?

Het boek is voor behandelaars en verzorgers informatief en wakker makend, vooral door zijn ándere kijk op inprenting, geheugen en dementie. Maar voor de leek, die mantelzorger van een dementerende is – of voor wie zelf over zijn eigen beginnende dementie wil lezen – zijn een aantal hoofdstukken wel erg hoog gegrepen. Voor de thuissituatie, het leven van alle dag in de tijd tussen diagnose en opname, dat soms gekenmerkt wordt door misverstanden en zelfs ruzies, biedt het boek wat weinig handvatten.

Het zou aanbeveling verdienen bij een volgende druk nog eens goed te kijken naar de indeling van het boek en de ruimte die ieder onderwerp binnen het boek inneemt. Misschien zouden de meer medisch-biologische hoofdstukken als bijlage achterin opgenomen kunnen worden en zou juist de ándere visie meer ruimte kunnen krijgen. Ik miste bovendien een index van steekwoorden en een lijstje van wat de antroposofi-

sche ouderenzorg (Antroz) te bieden heeft. Al met al heeft Jan Pieter van der Steen een heel boeiend, actueel boek geschreven, want het is, zeker nu dementie en euthanasie bij velen bijna aan elkaar gekoppeld worden, heel nodig dat er andere geluiden klinken dan de gebruikelijke.

Handelen vanuit eigen inzicht

De ongeschreven filosofie van Jezus

Gerhard Kienle,

Uitg. Kamerling Zutphen 2010

door Jesse Mulder (student filosofie)

Het leven van Jezus speelde zich af tegen een rijke, veelzijdige culturele en spirituele achtergrond. Enerzijds stond daarin natuurlijk de joodse traditie centraal, anderzijds was sinds en door Alexander de Grote het Griekse cultuurgoed – en daarmee ook de Griekse filosofie – een prominent aanwezig aspect van deze achtergrond geworden.

Gerhard Kienle laat in zijn compacte, veelomvattende boekje *De ongeschreven filosofie van Jezus* zien, hoe aan de hand van het Nieuwe Testament een ware filosofie van Jezus gereconstrueerd kan worden, die op centrale punten belangrijke overeenkomsten of juist verschillen vertoont met de belangrijkste Griekse filosofen (Socrates, Plato, Aristoteles, de Stoïci) en met het joodse gedachtegoed.

Door zijn rijkelijk met citaten uit de evangeliën gedecoreerde uiteenzettingen wekt Kienle inderdaad de indruk dat het Nieuwe Testament "op een filosofisch basisconcept" berust: er blijkt zich in dit geschrift een heel bepaalde visie uit te drukken op vrijwel alle centrale vragen van de filosofie – of dat nu over kenleer, metafysica, mens- en wereldbeeld, ethiek, waarheid of God gaat.

De evangeliën, en het leven van Jezus in het algemeen, op deze wijze te benaderen biedt verrassende nieuwe perspectieven. Zo krijgen, om een specifiek voorbeeld te noemen, de diverse uitspraken over de "gerechtigheid" en de soms harde oordelen ("daar zal geween zijn en tandengeknars") een ander soort uitstraling, als men ze in het licht ziet van het Griekse rechtvaardigheidsbegrip, dat veel meer op een uit-balans-raken van de gehele wereldordering terug te voeren is, dan op een persoonlijk of maatschappelijk oordeel over wat wel of niet juist is.

Maar ook in meer algemene, omvattende termen bieden Kienles uiteenzettingen waardevolle handvaten. Zo is het bijzonder vruchtbaar Jezus' filosofie te beschouwen in het spanningsveld tussen de Griekse "zijnsfilosofie", waarin er een bestaande wereldorde of harmonie is met een eigen plaats voor de mens, en de joodse "wordingsfilosofie", die veel meer op een ontwikkeling gericht is. Enerzijds wijst Jezus vaak op de bestaande orde en wil hij dat we ons met de werkelijkheid van nu verbinden, anderzijds wijst hij voortdurend op de vergankelijkheid van onze werkelijkheid ("roest en motten") en wil hij dat we ons op het komende, eeu-

wige “rijk der hemelen” richten, een geestelijk-moreel rijk dat er niet is maar dankzij ons zal kunnen ontstaan, zal kunnen worden. Hoewel het soms lang niet vanzelfsprekend is, om in de citaten die Kienle aanvoert daadwerkelijk de filosofische achtergrond te ontdekken, die hij erin meent te zien en hoewel het soms wat onduidelijk is of hij nu bezig is de filosofie, zoals Jezus die daadwerkelijk bewust voor zichzelf heeft ontwikkeld te achterhalen, of vooral bezig is met een algemeen-filosofische benadering van wat er in het Nieuwe Testament te vinden is – het boek biedt veel inspiratie voor een verrassende, daadwerkelijk filosofische omgang met het leven van Jezus en met het Nieuwe Testament.

Toepasselijk voor deze Pinkstertijd is de nadruk die Kienle legt op de rol van inzicht: Jezus spoort de mensen voortdurend aan om vanuit een eigen inzicht te handelen, niet vanuit een dogmatisch verkondigde wet of vanuit een onbegrepen openbaring. Zelfs de wonderen, tekenen en genezingen blijken, zo Kienle, geenszins onbegrijpelijke, ons bevattingsvermogen te boven gaande gebeurtenissen te zijn, maar juist te getuigen van de kracht en de mogelijkheden die van een waar inzicht uitgaan. Vanuit inzicht kunnen we bewust ons eigen leven en onze plaats in de wereld tussen de mensen vormgeven; vanuit inzicht kunnen we, heel bescheiden, beginnen met bouwen aan het komende, geestelijk-morele Rijk
